

הגִּיּוֹרֶת מִמְדְּרִיד עַל הַלְנָה רוֹמְרוֹ

טוביה פרשל

שוחחנו בעברית. כאשר סיימנו שיחתנו והתכוננתי לקום ולהיפרד ממנו, הצביע איש־שיחי לעבר אשה צעירה, שישבה ליד שולחן לא רחוק ממנו, ואמר: „אף גברת זו מדברת עברית.“

היתה זו הלנה רוֹמְרוֹ. גם היא, בדומה לד"ר חסן, עוסקת בספרות לאדינו. התעניינותה גדולה במיוחד במחזות תיאטרון בשפת לאדינו של יהודי הבלקנים. שאלתיא אם היא יהודיה. היא ענתה בחיוב. איפה נולדה? לא העליתי על הדעת שהיא ילידת ספרד. הרי עוד לפני כעשרים וחמש שנה היה מספר היהודים בספרד מעט מאד, וחיי־תרבות יהודיים לא היו קיימים כלל וכלל. רבה היתה, על כן, הפתעתי כאשר הלנה אמרה לי שהיא נולדה במדריד. הפתעתי גדלה עוד יותר, כאשר ד"ר חסן התערב בשיחתנו, וסיפר לי כי הלנה היא גיורת והיא רעייתו.

„נמשכתי לספרות לאדינו הרבה זמן לפני שהתגירתי ונישאתי ליעקב,“ סיפרה הלנה. היא הוסיפה שהיא מתעניינת גם בשירה העברית של ימי הבינים, תירגמה משירי ר' שלמה אבן גבירול לספרדית, וכי התרגום עומד להופיע בקרוב.

2

כשנה שעברה הייתי שוב בספרד. רוב הזמן עשיתי בערי המדינה, ורק ימים אחדים ביליתי במדריד. ביום האחרון — כמה שעות לפני שיצאתי מן המדינה — ביקרתי שוב במכון, השוכן ברחוב לא רחוק מן ה„פראדו,“ מוזיאון האמנות הנודע של הבירה הספרדית.

פגשתי אותה בפעם הראשונה לפני כשנתיים וחצי.

ביקרתי במכון Arias Montano במדריד. מכון זה, הנקרא על שמו של חוקר תנ"ך ספרדי בן המאה הט"ז, נוסד לפני כארבעים שנה על ידי ממשלת ספרד, והוא עוסק בחקר השפה העברית, המסורה, תרגומי התנ"ך ותולדות היהדות הספרדית. במשך השנים הרבות של קיומו הוציאו ספרים רבים, בהם חיבורים על משוררים, הוגי־דעות ואנשי מדע עבריים בני ספרד, ומחקרים על השכונות היהודיות שהיו קיימות בארץ זו ועל כתובות עבריות עתיקות שנשמרו בה. המכון גם מוציאו כתבי־עת בשם „ספרד“, בו משתתפים גם חוקרים מחוץ למדינה.

מייסדו ומנהלו של המכון היה פרופ' Francisco Cantera Burgos. אחרי מותו לפני זמן לא רב נחמנה במקומו פרופ' Lacave Riano Jose Louis.

בהעדרו של המנהל מן המכון — הוא הירצה אותה שעה באוניברסיטה של מדריד — שוחחתי עם ד"ר יעקב חסן, יהודי יליד סאוטה במרוקו הספרדית, הנמנה על צוות חוקרי המכון ואשר שדה מחקרו המיוחד הוא ספרות לאדינו. הוא סיפר לי על עבודת המכון בכלל ועל עבודתו בפרט — יש לו בכתובים ספר גדול Coplas de Purim, על שירים וחרוזים בלאדינו שנתחברו לכבוד פורים. הוא גם מסר לי כי המכון עומד להוציא בנוסף ל„ספרד“, כתבי־עת שיהיה מוקדש כולו לחקר היהדות הספרדית ויצירותיה הספרותיות, ושהגליון הראשון כבר נמסר לדפוס.

הדין, הרב א. גוגנהיים ז"ל, רב חרדי, הכיר כנראה מיד מי היא שבאה לפניו, והוא הסכים לגייר אותה, אחרי שיחה קצרה עמה.

„הוא שוחח עמי רק רגעים אחדים,“ מספרת הלנה. „שוחחנו בעברית. הרב שאלני אם יהדי ספרד שומרים שבת. השבתי כי אצלנו במכון אין עובדים בשבת, והוא שאלני עוד כמה שאלות על ספרד. טכס הגיור עצמו נמשך, כמובן, יותר זמן.“

בשנת 1975 נישאה ליעקב.

הלנה השתתפה בקונגרסים למדעי היהדות שהתקיימו בירושלים ב־1969 ו־1973 ונטלה חלק בקונגרס הבינלאומי ה־12 של חוקרי שפות ורמזנות שנערך בבוקרסט ב־1968.

היא פירסמה מאמרים ומחקרים בכמות שונות. ב„ספרד“ הופיעו בין היתר מעט מעבודתה על השכונות היהודיות באזור טולידו, תאורן של שתי כתובות מצבות יהודיות שמצאה בקרג'מן באנטוליה, דברים על התיאטרון בשפת לאדינו. ספרה הגדול על נושא זה El Teatro de los Sefardies כבר נגמר, ומקווים למסור אותו לדפוס בקרוב.

ומה בדבר ספר התרגומים של שירי ר' שלמה אבן גבירול? הספר כבר יצא. הראו לי אותו. כרך בן כמה מאות עמודים. ערוכים זה מול זה המקור העברי והתרגום הספרדי. בספר גם הערות מאת המתרגמת והקדמה מאת דן פגיס.*

הייתי דחוק מאד בזמן. הגיעה השעה לצאת לשדה־התעופה ואסור היה לי להתעכב יותר, אך לא רציתי לעזוב את המכון מבלי לקרוא יחד עם הלנה כמה מתרגומיה. קראנו התרגומים של שני שירים, שתיים מקינותיו של ר"ש אבן גבירול על פטירתו של רב האי.

שוב פעם שוחחתי עם ד"ר חסן. בינתיים הופיע הגליון הראשון של Estudios Sefardies, כתב־העת החדש עליו סיפר לי ד"ר חסן בפעם הקודמת. נמצא בו מחקר גדול — עבודתם המשותפת של יעקב והלנה — על קינות לט' באב בלשון לאדינו. המחקר המשתרע על כששים עמודים שופע בקיאות רבה. יש בחוברת גם דברים אחרים משני החוקרים. מתוך עיון בכתב־עת החבר לי כי עורכו אינו אלא ד"ר חסן. הוא לא הזכיר דבר זה אף במלה, לא בשיחתנו הראשונה ולא בשנייה.

שוחחנו רבות. בשיחתנו למדתי כי אפשר לשבת במדריד ולדעת על המתרחש במדעי היהדות בכל מקום, להכיר את הפירסומים האחרונים היוצאים בירושלים, ניו־יורק ועוד. אמנם ד"ר חסן הוא חוקר בעל ידע רב אשר עיניו פקוחות על כמה שטחים. למדתי גם יותר על הלנה רומרו.

היא למדה עברית וערבית באוניברסיטה של מדריד. בשנת 1964, אחרי שסיימה את לימודיה לקבלת התואר מ. א. בשפות שמיות, החלה לעבוד במכון. היא התעניינה בתולדות יהודי ספרד — עבודת־הגמר שלה לתואר מ. א. דנה בשכונות היהודיות שהיו קיימות באזור טולידו, והיא זכתה בפרס על מחקר זה — ברם לאחר מכן נמשכה לחקר ספרות לאדינו. בעזרת מילגה מטעם משרד החוץ הספרדי ביקרה בתורכיה.

„הלנה עסקה בקושטא ברישום הפירסומים בלאדינו הנמצאים באוצר הספרים של בית־הדין הרבני,“ אמר ד"ר חסן.

הוכרת אוצר הספרים של בית הדין בקושטא העלתה בי זכרונות על ביקורי הראשון בעיר זו ב־1950. ניגשתי לבנין בית־הדין. הרב רפאל סבן, הרב הראשי המנוח, הביא אותי לחדר מלא ספרים, והראה לי דפוסים נדירים.

הלנה יצאה גם לארץ ישראל ולמדה מדעי היהדות באוניברסיטה העברית. בשנת 1974 התגיירה בפריס. חבר בית־

* Selomo Ibn Gabirol, Poesia Secular. Prologo Dan Pagis Seleccion, Traducción y Notas Elena Romero. Edición Bilingue Ediciones Alfaguara, Madrid, 1978.

העירה הלנה: „אמש הראו בטלויזיה סרט
על מרי קורי (Curie) אשר עבדה יחד עם
בעלה ושניהם יחד גילו את הרדיום. שעה
שהסתכלנו בסרט חשבנו על חיינו ועבודתנו
המשותפים.”

נפרדתי מן הזוג. ברכתי את ד"ר חסן
לרגל התמנותו באחרונה לסגן מנהל המכון
לארבע שנים ואיחלתי לו ולרעייתו הצלחה
בעבודתם בתחום מחקרם המשותף.